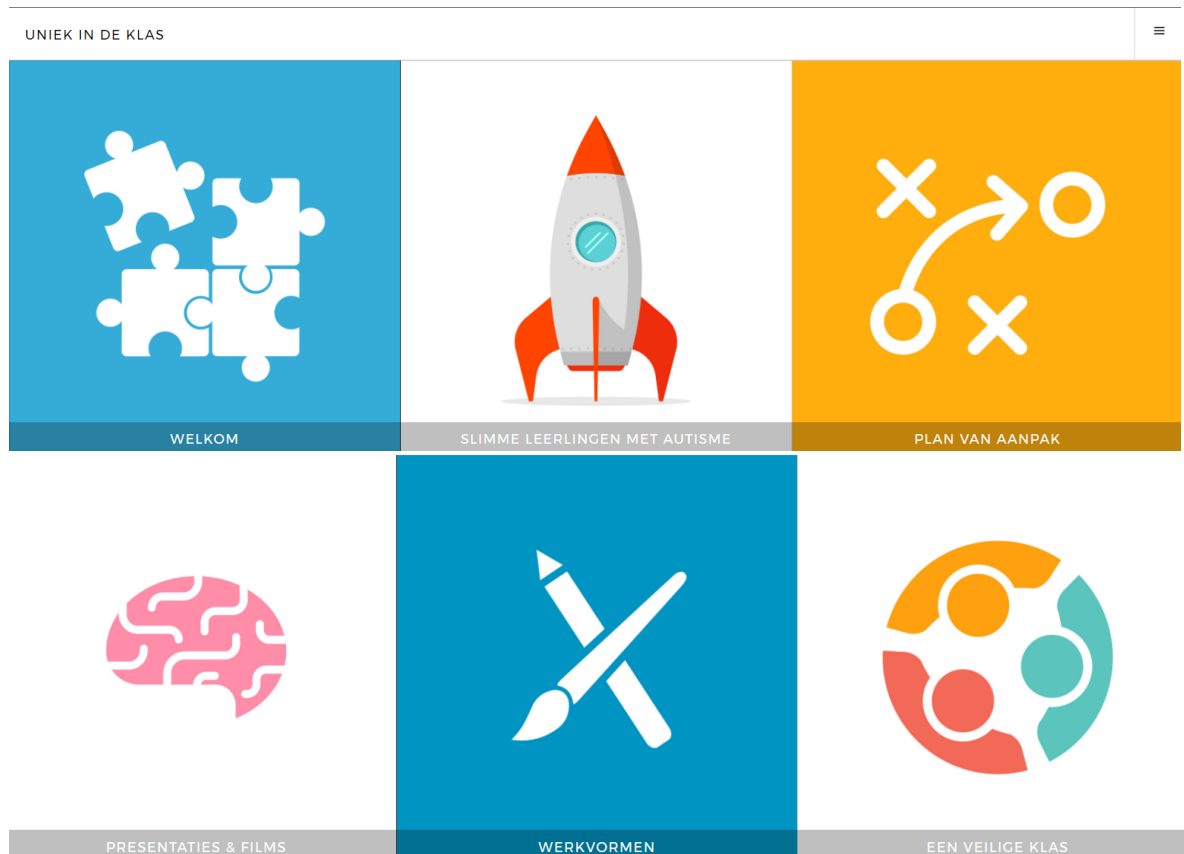

UNIEK IN DE KLAS

Uitdarend onderwijs voor slimme leerlingen met autisme

info@uniekindeklas.nl | Copyright © 2016-2017 Fien

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding
2. Doelgroep en doelen
3. Een blik op de toekomst
4. *Uniek in de klas* in vogelvlucht
5. Hoogbegaafdheid en autisme
6. Individuele begeleiding van hoogbegaafde leerlingen met autisme
7. Een veilige klas: groepsdynamiek
8. Aan de slag in de klas
9. Werkvormen
10. Colofon en contactgegevens

Bijlage: aansluiting curriculum SLO

1. INLEIDING

Slimme leerlingen met autisme komen in het reguliere onderwijs vaak niet tot hun recht. Ze vallen tussen wal en schip. Een gewone basisschool is te druk en onvoorspelbaar, het speciaal (basis)onderwijs sluit qua niveau niet aan. Voor docenten is het tegelijkertijd een flinke uitdaging om in groepsverband maatwerk te bieden en deze leerlingen te begeleiden.

Passend onderwijs vraagt om meer flexibiliteit en kennis van docenten op het gebied van hoogbegaafdheid, groepsdynamiek en specifieke ondersteuningsbehoeftes. Dat betekent omgaan met de verschillen in de klas. Soms is daar specifieke kennis voor nodig. Toch zijn het vaak verrassend kleine dingen waarmee je leerlingen met een hulpvraag kunt ondersteunen. Een veilig leerklimaat met structuur, voorspelbaarheid en uitdaging is voor alle leerlingen prettig, alleen hebben sommige kinderen er meer behoefte aan.

Uniek in de klas

Uniek in de klas (www.uniekindeklas.nl) gaat over het raakvlak van hoogbegaafdheid en autisme. Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten? Waarom worden die twee vaak met elkaar verward? Hoe zet je twice exceptionals of dubbel-bijzondere leerlingen op de juiste manier en op passend niveau aan het werk? Maar voornamelijk: Hoe help je deze kwetsbare groep om zich te ontwikkelen en hoe voorkom je dat de stoelen door de klas vliegen? *Uniek in de klas* biedt informatie, achtergronden en praktische handvatten om hoogbegaafde leerlingen met autisme te begeleiden en op niveau uit te dagen. Verschillende interactieve werkvormen helpen leerlingen van groep 6 t/m 8 om hun talent en identiteit te ontdekken en met elkaar het gesprek aan te gaan.

Praktisch hulpmiddel

Uniek in de klas is geen diagnostisch instrument. De lesmodule is bedoeld als praktisch hulpmiddel voor docenten om slimme leerlingen met autisme in een reguliere klas te begeleiden. Voor deze praktische aanpak is het niet belangrijk of de leerling daadwerkelijk een dubbeldiagnose heeft gekregen of dat het hierbij om een vermoeden gaat. De termen slim, hoogbegaafd of talentvol worden door elkaar gebruikt. Het gaat om leerlingen die zowel extra uitdaging als structuur en zekerheid nodig hebben. Wat goed is voor leerlingen met autisme is vaak goed voor de hele klas. De diagnose autisme(spectrumstoornis) mag uitsluitend door een psychiater of geregistreerd GZ-psycholoog worden gesteld. Ook voor het vaststellen van hoogbegaafdheid kun je het best een IQ-test laten afnemen door een daarin gespecialiseerd bureau.

2. DOELGROEP EN DOELEN

In dit hoofdstuk is een overzicht opgenomen van de doelgroep en de doelen. De aansluiting van *Uniek in de klas* op de kerndoelen gesteld door Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) staat beschreven in de bijlage achterin deze handleiding.

Doelgroep van Uniek in de klas

- Docenten, ouders/verzorgers en omgeving van slimme leerlingen met autisme
- Leerlingen in groep 6 t/m 8 van het basisonderwijs
- Leerlingen die zowel extra uitdaging als structuur en zekerheid nodig hebben

Doel van Uniek in de klas:

- Voor de leerkracht:
  - Vergroten van inzicht en begrip rond hoogbegaafdheid en autisme
  - Vergroten van vaardigheden voor omgaan met diversiteit in de klas
- Voor de leerling:
  - Vergroten van persoonlijke zekerheid, kracht en zelfredzaamheid van leerlingen
  - Vergroten van begrip en onderlinge tolerantie in de klas
  - Vergroten van inzicht en begrip rond hoogbegaafdheid en autisme

3. EEN BLIK OP DE TOEKOMST

Het nieuwe onderwijs

We leven in een veranderlijke kennis- en netwerksamenleving. Nieuwe technologieën en digitalisering zorgen ervoor dat machines steeds vaker werk overnemen van mensen. In de toekomst zijn er andere functies en banen dan nu. Werk dat nu nog niet bestaat. Het onderwijs past zich hierop aan door leerlingen de nodige vaardigheden aan te leren.

De 21^e -eeuwse vaardigheden zijn elf vaardigheden die leerlingen ondersteunen in het succesvol deelnemen aan de maatschappij van de toekomst. Het gaat om creatief denken, samenwerken, kritisch denken, zelfregulering, sociale en culturele vaardigheden, communiceren, mediawijsheid, ICT-basisvaardigheden, informatievaardigheden, computational thinking (denken als een computer, programmeren) en problemen oplossen.

Wat betekent dit voor slimme leerlingen met autisme?

Bij 21^e -eeuwse vaardigheden gaat het om open opdrachten waarbij leerlingen moeten samenwerken om (online) informatie te achterhalen. Kritische samenwerking en overleg, communicatie in een groep en 'out-of-the-box' denken vormen de basis. De nadruk ligt niet meer alleen op het resultaat, maar op het proces ernaartoe. Een proces waar veel slimme leerlingen met autisme moeite mee hebben.

Deze nieuwe manier van onderwijs past minder goed bij leerlingen die veel structuur nodig hebben. Een aantal van die vaardigheden zal deze groep goed afgaan (programmeren, ICT-vaardigheden of analytisch denken), maar de vrijere vaardigheden als samenwerken, creatief denken of zelfregulering kunnen problemen opleveren.

Toekomstperspectief

Je helpt deze leerlingen door ze vertrouwen te geven en een toekomstperspectief te bieden op hun sterke kanten, en te werken aan de mindere vaardigheden. In deze handleiding vind je diverse tips en handvatten hoe je dat kunt aanpakken.

4. UNIEK IN DE KLAS IN VOGELVLUCHT

➤ **Achtergrondinformatie over hoogbegaafdheid en autisme**

Over de relatie tussen hoogbegaafdheid en autisme, kenmerken en misdiagnoses.

- Vertraging en versnelling
- Kenmerken hoogbegaafdheid en autisme
- Verschillen en overeenkomsten hoogbegaafdheid en autisme
- De sterke kanten van autisme
- Misdiagnoses

➤ **Begeleiding individuele leerlingen**

Individuele begeleiding door docenten van hoogbegaafde leerlingen met autisme binnen en buiten de klas, met informatie en praktische tips.

- Stimuleer de sterke kanten
- Versnellen met tussenstapjes
- Zet in op groei en ontwikkeling
- Brede aanpak
- Voorspelbaar handelen
- Reflecteer samen
- Herken probleemgedrag als signaal

➤ **Een veilige klas**

Een veilige klas gaat over klassenmanagement en groepsdynamiek. Dit hoofdstuk gaat over het belang van een veilige klas. Je leest hier meer over het positief beïnvloeden van het didactisch leerklimaat.

- Voorkomen is beter dan genezen
- De informele leider
- Ritueel van het kennismaken: de vijf fasen van groepsdynamiek

➤ **Aan de slag in de klas**

Lesmaterialen en lessuggesties om uniek-zijn, talent en autisme bespreekbaar te maken in de klas. Een deel van de materialen is te vinden op www.uniekindeklas.nl

5. HOOGBEGAAFDHEID EN AUTISME

Slimme, (hoog)begaafde leerlingen met autisme worden vaak onderschat. Het talent van deze leerlingen wordt over het hoofd gezien. De beperkingen vallen meestal wel op; de boze buien, het onvermogen om een taak te volbrengen of de zwakkere sociale vaardigheden.

Deze leerlingen hebben een hoog IQ en daarnaast beperkingen op het gebied van sociale vaardigheden, flexibel handelen en prikkelverwerking. Ze hebben daarom veel structuur en voorspelbaarheid nodig. Het gebeurt regelmatig dat de omgeving autisme als een vaststaand gegeven ziet, als eindpunt. En dat is onterecht, want je kunt gericht werken aan de vaardigheden die bij deze leerlingen van nature minder ontwikkeld zijn. Juist deze leerlingen leren vaak hun tekorten compenseren.

Vertraging en versnelling

Voor de gemiddelde leerlingen geldt dat ze zich eerst ontwikkelen naar hun sociale leeftijd. Hun intelligentie volgt daarop. Leerlingen met autisme ontwikkelen eerst hun intellect, dan pas hun sociale leeftijd. Er is dus op sommige gebieden sprake van een vertraging, op andere gebieden juist een versnelling.

De ontwikkeling van de leerling met autisme verloopt dus anders dan bij anderen – en dat kan in de praktijk zorgen voor botsingen. Het goede nieuws is dat veel leerlingen met autisme op latere leeftijd hun gebruiksaanwijzing hebben leren kennen en veel vaardigheden alsnog hebben aangeleerd.

KENMERKEN VAN AUTISME EN HOOGBEGAAFDHEID

Een leerling met autisme:

- Heeft moeite met veranderingen
- Vindt het moeilijk om opdrachten juist te interpreteren
- Is sneller afgeleid door externe prikkels of onnodige informatie
- Vindt rust door herhaling
- Heeft meer tijd nodig om informatie te verwerken
- Heeft baat bij ondersteuning door structuur
- Krijgt overzicht door tussenstappen
- Wil graag gesloten opdrachten

Een hoogbegaafde leerling:

- Werkt graag top down; vanuit het grote geheel naar kleinere onderdelen
- Denkt graag buiten de bekende kaders
- Zoekt op een creatieve manier naar oplossingen
- Verwerkt informatie snel
- Wil graag variatie
- Heeft een sterk, logisch en analytisch denkvermogen
- Wordt blij van complexe, abstracte en vrije opdrachten

OVEREENKOMSTEN HOOGBEGAAFHEID EN AUTISME

Welke kenmerken komen bij beide typen leerlingen voor?

1. **Cognitief talent**
Sterk geheugen, analytisch, goed kunnen ordenen, uitdaging.
2. **Zintuiglijke (over)gevoeligheid**
Zeer gevoelig voor geluid, geuren, smaak, tast of licht.
3. **Moeite met executieve vaardigheden**
Ontwikkelt executieve vaardigheden wat langzamer.
4. **Leerstrategie: beelddenker**
Voorkeur voor visuele leerstrategie.
5. **Sociale vaardigheden**
Moeite met aansluiting bij leeftijdsgenoten.
6. **Interesses**
Grote interesse in specifieke onderwerpen.

VERSCHILLEN HOOGBEGAAFDHEID EN AUTISME

Belangrijkste verschillen tussen HB-leerlingen met en zonder autisme

1. Uitdaging

- HB-leerling houdt van vrije opdrachten met eigen inbreng, creativiteit en zelfstandigheid.
- HB-leerling met autisme houdt van uitdaging met structuur, houvast en controleerbare antwoorden (goed/fout).

2. Hoofd- en bijzaken

- Een HB-leerling kan hoofd- en bijzaken goed scheiden.
- Een HB-leerling met autisme kan hoofd- en bijzaken niet goed scheiden.

3. Inlevingsvermogen

- HB-leerling heeft goed inlevingsvermogen, stemt af op de situatie.
- HB-leerling met autisme is intern gericht, heeft beperkt inlevingsvermogen.

4. Beleving emoties

- Een HB-leerling is vaak erg gevoelig en heeft een groot rechtvaardigheidsgevoel.
- Een HB-leerling met autisme heeft een groot rechtvaardigheidsgevoel, gebaseerd op regels of gewoontes. Heeft soms moeite met het voelen en benoemen van emoties bij zichzelf en anderen.

5. Veranderingen

- Een HB-leerling kan goed omgaan met veranderingen en houdt van variatie.
- Een HB-leerling met autisme heeft moeite met veranderingen en heeft behoefte aan voorspelbaarheid en routines.

6. Verdieping

- Een HB-leerling heeft grote interesse in onderwerpen, maar zoekt na verloop van tijd verdieping.
- Een HB-leerling met autisme kan een grote, obsessieve belangstelling hebben voor iets, maar interesse verdiept niet.

MISDIAGNOSES

Kenmerken van hoogbegaafdheid en autisme lijken op elkaar. Het gebeurt regelmatig dat een professional een hoogbegaafde leerling als autistisch diagnosticeert, terwijl het dat niet is. De buitenwereld ziet een leerling die gesloten en weinig communicatief is. Of juist een druk, sociaal onhandige leerling met een gedragsstoornis. Vooral het syndroom van Asperger (dat nu onder de verzamelnaam ASS valt, Autisme Spectrum Stoornis) en hoogbegaafdheid hebben overeenkomsten. En soms komen ze ook gelijktijdig voor.

Misdiagnoses ontstaan als je alleen kijkt naar de kenmerken van het gedrag, en niet naar de oorzaak. Bij leerlingen met autisme gaat het om een probleem met de informatieverwerking in de hersenen. Bij hoogbegaafde leerlingen zit de oorzaak in de sociale context. Soms is er sprake van gebrekkige executieve vaardigheden of levenshouding. Bij hoogbegaafde leerlingen is er sprake van een mismatch tussen de leerling en de omgeving.

Gedragsprobleem of gedragsstoornis?

Een gedragsprobleem of gedragsstoornis zijn twee verschillende dingen. Een stoornis als autisme is aangeboren. De stoornis zelf is niet te verhelpen, wel kan iemand leren er beter mee om te gaan. Een gedragsprobleem ontstaat door een verkeerde interactie tussen de leerling en zijn omgeving. Opstandig gedrag is daarvan vaak het gevolg.

6. BEGELEIDING VAN SLIMME LEERLING MET AUTISME

Hoogbegaafde leerlingen met autisme verenigen twee uitersten in elkaar. De hoogbegaafdheid vraagt om verandering en uitdaging, maar het autisme blokkeert de leerling. Zowel de hoogbegaafdheid als het autisme hebben aandacht nodig. Deze leerlingen zoeken ook uitdaging, ze hebben alleen een meer gestructureerde vorm nodig.

Stimuleer de sterke kanten

Je helpt hoogbegaafde leerlingen met autisme door in je begeleiding de sterke kanten te stimuleren en de zwakkere kanten te compenseren. Je kunt samen oefenen om praktische vaardigheden te verbeteren.

Versnel met tussenstapjes

Op de sterke kanten van de leerling kun je versnellen. Wat heeft de leerling nodig om succesvol te zijn? In je communicatie met de leerling ligt de sleutel vaak in het 'hoe'. Ze begrijpen heel goed wat de opdracht is, maar weten zich geen raad met de uitvoering van de taak. Hóe pak ik het aan, in welke volgorde, wat zijn de verschillende stappen? En ook: wat wordt er nu precies van mij verwacht, wat is het goede antwoord? Het aanbieden van (visuele) stappenplannen of structuurschema's kunnen hierbij helpen.

Tips voor de begeleiding van hoogbegaafde leerling met autisme

- Geef concrete en eenduidige opdrachten
- Controleer of de leerling je opdracht goed interpreteert
- Maak duidelijk onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
- Zorg voor een rustige omgeving
- Visualiseer je opdracht
- Maak stappenplannen met een werkstructuur
- Deel nieuwe denkstappen op in kleine stapjes
- Geef genoeg tijd
- Maak de opdracht langzaam maar zeker moeilijker en abstracter

Zet in op groei en ontwikkeling

Het feit dat hoogbegaafde leerlingen met autisme soms hulp nodig hebben, betekent niet dat ze hulpeloos zijn. Leer ze voor zichzelf op te komen, met SoVa trainingen, psycho-educatie of rollenspellen. Deel de verantwoordelijkheid voor eventuele leerproblemen: wat heb je nodig en hoe gaan we dit samen aanpakken? Door met elkaar in gesprek te blijven gebruik je de deskundigheid van de leerling. Die weet vaak heel goed wat er nodig is. Het lukt alleen niet altijd om het meteen te verwoorden.

Brede aanpak

Onbekend maakt onbemind; het helpt als de omgeving begrijpt wat er aan de hand is. Betrek medeleerlingen, ouders/verzorgers en omgeving bij de ondersteuning van de leerling. Een les over autisme of uniek-zijn kan het onderlinge begrip tussen de leerlingen vergroten. Je zou een buddysysteem kunnen opzetten in de klas, waarbij de leerlingen elkaar helpen.

Voorspelbaar handelen

Elke leerling vindt het fijn om te weten waar het aan toe is in de les, maar een leerling met autisme zeker. Wat gaat er vandaag gebeuren, wat kan ik verwachten? Houvast en structuur bieden veiligheid. Wees voorspelbaar en duidelijk in wat er wel en niet mag in de klas en wat de consequenties zijn bij het overtreden van een regel.

Reflecteer samen

Blijf in contact met elkaar, ook als dat niet helemaal vanzelf gaat. Begin de les met een klein gesprekje, geef even echte aandacht en maak er een ritueel van. Kijk tijdens de les hoe het met de leerling gaat, zo kun je tijdig ingrijpen als de leerling overprikkeld raakt. Buiten de les kun je een op een reflecteren over wat er goed ging en wat er beter kan. En hoe je dat samen gaat aanpakken. Blijf positief en neem de tijd.

Boze bui

Als een leerling met autisme overprikkeld raakt, kan hij ineens schijnbaar vanuit het niets 'ontploffen'. De omgeving schrikt daar vaak van. In zo'n geval kan een time-out helpen. Laat de leerling eerst op een rustige plek kalmeren. Zorg wel dat collega's weten wat de afspraken zijn, of geef de leerling een time-out kaartje dat het kan laten zien. Zo voorkom je dat een onwetende collega het kind weer terugstuurt naar de klas.

Herken probleemgedrag als signaal

Probleemgedrag is een signaal dat er iets aan de hand is. Soms in de dynamiek van de groep, soms heeft een leerling specifieke hulp nodig. Leerlingen met gedragsproblemen willen het ook goed doen op school, het lukt ze alleen nog niet.

DE STERKE KANTEN VAN AUTISME

Autisme heeft zijn nadelen, maar vergeet de mooie en sterke kanten vooral niet! Uiteraard komen niet alle eigenschappen bij alle leerlingen met autisme voor, maar hier een kleine bloemlezing:

Eigenschappen

- Goudeerlijk
- Afspraak = afspraak
- Oog voor detail
- Trouw
- Gestructureerd
- Goed in feiten en regels
- Groothartig
- Recht door zee
- Stipt op tijd
- Doorzettingsvermogen
- Goed geheugen
- Uitstekende computervaardigheden
- Hoog verantwoordelijkheidsgevoel
- Goed in feiten en regels
- Logisch denkvermogen
- Lange concentratie

Toekomstperspectieven

- Harde werkers
- Goede puzzelaars
- Uitstekende tekenaars of kunstenaars
- Muzikale genieën
- Rekenwonders
- Goede schrijvers
- Brilljante IT-specialisten
- Zorgzame dierenliefhebbers

PRAKTISCHE TIPS

Tips in de les

- Zet in op de relatie met de leerlingen
- Wees zelf op tijd, open de dag persoonlijk met de leerlingen
- Hoe kijken de leerlingen? Maak contact, een praatje en peil de stemming
- Bewaak de relaties van de leerlingen onderling (wees alert op bijv. pestgedrag)
- Zorg voor een duidelijke, voorspelbare omgeving
- Geef voorspelbare lessen volgens een vaste structuur

Tips voor in en rond het klaslokaal

Denk aan de inrichting van het klaslokaal. Een rustige, gestructureerde inrichting werkt voor de meeste leerlingen prettig. Dat betekent niet dat er nergens een leuke poster of knutselmateriaal mogen staan, maar houdt het in balans.

Zorg dat de leerling met autisme op een rustige plek zit, waar zo min mogelijk 'verkeer' langskomt. Dus ver van de kast met boeken of spullen die vaak worden gebruikt door medeleerlingen. Overweeg om deze leerling een vaste plek te geven in de klas, bijvoorbeeld vooraan. Je kunt dan goed contact houden en zien hoe de leerling in zijn vel zit. Op die manier kun je escalaties vaak voor zijn.

Fiep

Veel leerlingen met autisme hebben een 'fiep'. Dit zijn stereotype gedragingen die kenmerkend zijn voor kinderen met autisme. Dat komt omdat ze vaak last hebben van spanning of overprikkeling. Routines en dwangmatig gedrag werken dan rustgevend, omdat ze houvast bieden in stressvolle situaties. Soms maken ze heftige bewegingen met hun armen of handen (fladderen). Of om het voelen aan dingen, laten draaien van voorwerpen. Maar het kan ook gaan om obsessies met treinen, getallenreeksen of dinosaurussen. Het kind blijft zich dan herhalen en wil het veel en vaak hebben over het onderwerp van zijn of haar interesse.

Hoewel de fieps dus een functie hebben, kan de buitenwereld er wel gek van worden. Je kunt dit opvangen door vaste momenten af te spreken dat de leerling het over zijn fiep mag hebben. Tijdens de wandeling naar het gymlokaal bijvoorbeeld.

Buitenspelen

Veel leerlingen met autisme vinden pauzes lastig. Ze vinden soms geen aansluiting bij de andere kinderen, weten niet wat te doen. Sommige van deze leerlingen zijn gebaat bij een eigen kratje in de klas met speelmaterialen en spelletjes die ze op een rustig plekje kunnen doen. Toch is het ook belangrijk dat het kind leert samenspelen met andere kinderen. Een buitenspeelboekje met tips en afspraken (wat, wanneer, hoe, met wie) kan hierbij helpen.

Pictogrammen

Leerlingen met autisme zijn meestal visueel ingesteld. Laat zien wat je bedoelt, met foto's en pictogrammen. Je kunt bijvoorbeeld een handleiding 'Ruim je laatje op' maken waarbij je een foto maakt hoe het opgeruimde laatje eruit moet zien, liefst met stap voor stap foto's. Pictogrammen met de dagindeling helpen ook bij het bieden van structuur.

7. EEN VEILIGE KLAS

Veel hoogbegaafde leerlingen met autisme werken onder hun niveau omdat ze zich onveilig voelen. Om tot leren te komen, moeten leerlingen het naar hun zin hebben in de klas. Een veilig en open klassenklimaat is hiervoor essentieel. Als leerkracht maak je het verschil. Niet alleen bij het leren, maar ook bij (het voorkomen van) gedragsproblemen. Leerlingen met autisme ervaren hun omgeving vaak als onveilig. Ze voelen zich anders, vinden soms geen aansluiting met leeftijdsgenoten, weten niet wat ze fout doen of hoe ze een taak moeten aanpakken.

Voorkomen is beter dan genezen

Je kunt veel probleemgedrag voorkomen door actief te werken aan de groepsdynamiek. Je kunt de groepsvorming en de onderlinge verhoudingen in de klas op een positieve manier sturen. In elke groep proberen mensen hun positie te bepalen, ook in de klas. In elke groep staat vroeg of laat een informele leider op. De normen van de informele leider worden leidend voor een groot aantal volgers. Het is dus zaak dat de normen in de klas die van jón zijn en niet die van de informele leider. Zorg dat je op tijd bent om de regels te bepalen.

Hoewel de oefeningen en werkvormen tijd kosten, betalen ze zich dubbel en dwars terug in aandacht van de leerlingen en een fijne sfeer in de klas.

Proces van groepsvorming

Je stuurt het proces van groepsvorming met de volgende interventies:

1. het uitvoeren van groepsvormende activiteiten en werkvormen
2. het stellen van regels én consequenties (voordat de incidenten zich voordoen)
3. het creëren van een positief klimaat (de leerlingen zien en betrekken)
4. het praktisch en efficiënt inrichten van de klas

Het ritueel van kennismaken

Iedere groep samen maakt verschillende ontwikkelingsfasen door. Er is sprake van een groeiproces. In de groepsdynamica wordt vaak gebruik gemaakt van het model van Bruce Tuckman. Dit model beschrijft een stuurbaar kennismakingsritueel met vijf fasen: Forming – Storming – Norming – Performing en Adjourning. De eerste drie fasen volgen elkaar rap op en vragen om snel handelen, al vanaf de eerste week in het nieuwe schooljaar.

In het volgende schema staan de vijf fasen beschreven.

Fasen	Periode	Wat
Forming	Eerste weken op school	Kat uit de boom kijken
Storming	Eerste twee maanden	Wie is de baas; conflictjes in de klas, vaststellen hiërarchie
Norming	Tot de herfstvakantie	Informele leider bepaalt de regels
Performing	Meivakantie	
Adjourning	Juni – juli	

Forming

In deze fase leren de leerlingen elkaar kennen. Gebruik hiervoor actieve werkvormen en spelletjes. Zo leren ze ook leerlingen buiten hun groepje kennen. Denk aan een spelletje als “Ik ben de enige die...”. De leerlingen staan in een kring en doen een stap naar voren als ze hetzelfde hebben als diegene die aan het woord is. Zo ontdekken ze bijvoorbeeld dat er meer leerlingen zijn die op voetbal zitten of een bijzondere hobby hebben. Of maak kaartjes met daarop dingen die je niet van elkaar weet. Wie hoort er bij welk kaartje? In deze fase gaat het om kennismaken en het vaststellen van overeenkomsten en verschillen.

Storming

Tijdens deze fase zullen er conflictjes ontstaan. Laat ze gebeuren in de klas, dan ben je er bij. Je kunt werkvormen doen in de klas om snel te kunnen vaststellen wie de informele leiders zijn. Denk aan sorteeroefeningen (ga op een rij staan van groot naar klein, op alfabet, enzovoorts) of laat ze een toren bouwen van spaghetti en marshmallows. Wie neemt de leiding, hoe worden de taken verdeeld? Zodra je weet welke leerlingen een leidersrol hebben, kun je ze positief betrekken en aansturen in hun ‘rol’ in de klas.

Norming

Maak de regels en normen in jouw klas duidelijk voordat de informele leider ze kan saboteren. Met iets oudere leerlingen kun je dit samen overleggen. Welke regels spreken we af en wat zijn de consequenties? Waarom spreken we dit af? Filosofer met elkaar over leiderschap: wat is een goede leider? Dit proces moet elk jaar opnieuw. In klassen met een verziekte sfeer moet je soms jaren terug om vast te stellen waar het mis ging. De groep kan je daarbij helpen, betrek ze bij het proces. Hoe gaan we dit het leukste groep 8 jaar maken? Start meteen in september en reflecteer tussentijds met de groep hoe het gaat.

Performing

In deze fase zijn de leerlingen al een tijdje op weg in het jaar. Als de groep lekker loopt, kun je hun zeggenschap vergroten en ze meer verantwoordelijkheid geven. Je kunt bijvoorbeeld vertrouwens oefeningen met ze doen (laat jezelf vallen en de groep vangt je op). Een kring maken door op elkaars knieën te gaan zitten doet het ook altijd goed. Leuke opdrachten in deze fase zijn ook het organiseren van debatten, campagnes of het opzetten van een fictieve politieke partij. Zit je in mei nog niet in deze fase, ga dan terug naar de eerste drie en begin opnieuw.

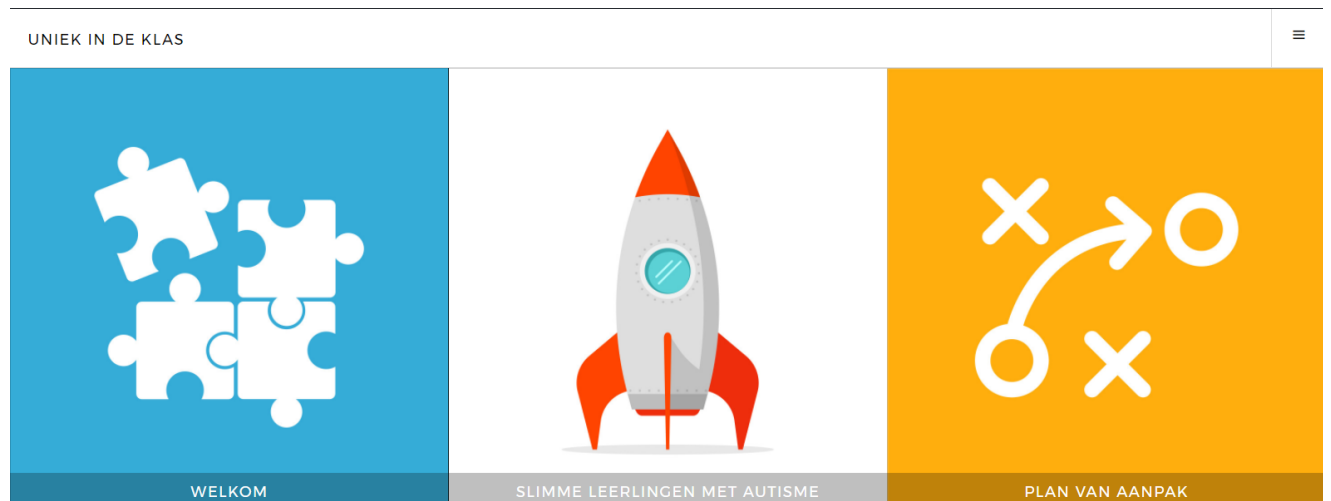
Adjourning

Het eind van het jaar nadert en het is tijd om terug te kijken. Wat is er terechtgekomen van de verwachtingen van afgelopen jaar? Het is leuk om in deze fase een herinneringsboek, verhalenbundel of jaaroverzicht te maken, bijvoorbeeld in de vorm van een muurkrant of stripverhaal. In deze fase komen de conflictjes nog weleens terug, heb daar aandacht voor.

Fasen	Kenmerken	Werkvormen en aanpak
Forming	Kennismaken, oriëntatie	Actieve werkvormen en kennismakingsspellen
Storming	Machtsfase, conflictjes in de klas, hiërarchie vaststellen	Ontdek de informele leiders, via samenwerkingsspellen
Norming	Vaststellen regels en normen	Maak samen de regels, normen en consequenties, betrek de klas
Performing	Prestatiefase, meer verantwoordelijkheid en zeggenschap	Vertrouwens oefeningen, organiseren debatten, campagnes
Adjourning	Afscheidsfase, terugkijken	Herinneringsboek maken, muurkrant of stripverhaal

8. AAN DE SLAG IN DE KLAS

Op de site www.uniekindeklas.nl vind je filmpjes en downloadbare werkbladen om mee aan de slag te gaan in de klas. Dit lesmateriaal heeft als doel om begrip te kweken voor medeleerlingen met autisme. Je kunt ook kiezen voor een algemenere insteek voor deze les, bijvoorbeeld door het uniek-zijn of talent van elke leerling als uitgangspunt te kiezen.

Uniek in de klas in vogelvlucht

Op www.uniekindeklas.nl vind je de volgende onderdelen:

Welkom

- Welkom en introductie
- Wat kun je vinden op deze site

Slimme kinderen met autisme

- Achtergrondinformatie in een notendop

Plan van aanpak

- Docentenhandleiding
- Praktische tips voor de begeleiding van slimme leerlingen met autisme.

PRESENTATIES & FILMS

WERKVORMEN

EEN VEILIGE KLAS

info@uniekindeklas.nl | Copyright © 2016-2017 Fien

Inspiratie en films

- Filmpjes voor op het digibord

Werkvormen

- Werkvormen Kijken door een rietje
- Werkvorm Handleiding Jas aandoen
- Werkvorm Digital Stories met stappenplan (downloadbare pdf)

Een veilige klas

- Informatie over groepsdynamiek en het belang van een veilige sfeer in de klas
- Tips voor leerlingen met autisme om gesprek te voeren (pdf).

Inspiratiefilmpjes

Op *Uniek in de klas* vind je inspiratiefilmpjes over samenwerking en groepsdynamiek (bijvoorbeeld het YouTube filmpje 'Union is strength'). Aansluitend kun je een groepsgesprek voeren over de kracht van een groep, elkaar helpen en hoe je omgaat met verschillen in de klas. Het uitgangspunt voor een gesprek in de klas kan zijn: we zijn allemaal anders, maar niet zo verschillend als we soms denken. Waarom is het leuk dat niet iedereen hetzelfde is? Wat is jouw talent, wat maakt jou uniek?

Op internet vind je ook een aansprekend filmpje van de dagopening van een Amerikaanse docent. Waarom werkt dit zo goed bij deze klas? Wat vinden de leerlingen ervan?

<http://www.kidsweek.nl/filmpje-dit-de-leukste-meester-ooit>

9. WERKVORMEN

Voor mensen zonder autisme is het vaak moeilijk om te begrijpen hoe het is om autisme te hebben. Onder de knop *Presentaties en films* vind je een Klokhuisfilmpje waarin dit wordt uitgelegd. Aansluitend kun je een of twee werkvormen in de klas doen waarin de leerlingen (een beetje) ervaren hoe een autist de wereld ervaart.

Werkvorm: Kijken door een rietje

Laat één leerling even de klas uitgaan (zodat hij/zij het digibord niet kan zien). Laat aan de klas een afbeelding op het digibord zien van een apparaat, bijvoorbeeld een grasmaaier of een stofzuiger. Meet met een stopwatch het aantal seconden dat de leerlingen nodig hebben om vast te stellen wat het is. Meestal zijn dat 2 of 3 seconden. Klik de afbeelding weg en roep de leerling buiten de klas weer terug. Geef deze leerling een opgerold papierpijpje (zo een waar je erwten doorheen kunt schieten). De leerling kijkt door het pijpje naar de afbeelding op het digibord. Hoeveel seconden duurt het nu voordat de leerling weet wat er op het scherm staat? Waarschijnlijk duurt dat veel langer.

Dit effect zie je ook bij leerlingen met autisme. Hun hersenen hebben meer tijd nodig om informatie te ordenen en ze hebben meer moeite om hoofd- en bijzaken te scheiden.

Werkvorm: Handleiding jas aandoen

Wat doe je precies als je je jas aandoet? Voor de meeste mensen is dit een fluitje van een cent en weet je gedachteloos wat je moet doen. Voor sommige mensen met autisme zijn normale handelingen lastig, omdat je ze wel in de juiste volgorde moet doen. Daarnaast vinden veel mensen het lastig om iemand anders precies uit te leggen wat je dan moet doen. De volgende oefening is leuk om te doen in de klas. Schrijf een handleiding 'Hoe doe ik mijn jas aan'. Beschrijf heel precies elke stap. Ruil daarna van handleiding met elkaar. Je doet net alsof je nog nooit in je leven een jas hebt aangetrokken. Lees de instructie die je hebt gekregen van je klasgenoot en doe precies wat er staat. En, wie heeft er uiteindelijk zijn jas goed aan?

Werkvorm: Digital Stories

Je kunt kiezen voor een algemene insteek voor de les, bijvoorbeeld door het uniek-zijn of het talent van elke leerling als uitgangspunt te kiezen. Hiervoor is de werkvorm Digital Stories geschikt. De opdracht voor de leerlingen is om een filmpje of fotoverhaal te maken over zichzelf en hun talent, volgens een stappenplan. Dat laatste is vooral bedoeld voor de leerlingen die meer structuur nodig hebben. Door de leerlingen elkaar hun filmpjes te laten zien, leren ze elkaar beter kennen en ontdekken ze elkaars talenten.

10. COLOFON EN CONTACTGEGEVENS

Uniek in de klas is ontwikkeld door Josine Pieters in samenwerking met communicatiebureau Podium, Bureau voor educatieve communicatie. De educatieve website heeft als doel om docenten, ouders en leerlingen inzicht in te geven in autisme en hoogbegaafdheid. Daarnaast biedt *Uniek in de klas* praktische tips om deze ‘dubbel-bijzondere’ leerlingen te ondersteunen in de klas.

Uniek in de klas is het afstudeerproject van een verdiepende studie naar hoogbegaafdheid en autisme bij Novilo, Instituut voor hoogbegaafdheid en talentontwikkeling.

Meer informatie:

E-mail: info@uniekindeklas.nl

© Copyright 2018

Bijlage: aansluiting curriculum

“Kinderen zijn nieuwsgierig. Ze zijn voortdurend op zoek om zichzelf en de wereld te leren kennen en te verkennen. Die ontwikkelingsbehoefte is een aangrijpingspunt voor dit leergebied. Tegelijk stelt de samenleving waarin kinderen opgroeien haar eisen. Kinderen vervullen nu en straks taken en rollen, waarop ze via onderwijs worden voorbereid. Kennis over en inzicht in belangrijke waarden en normen en weten hoe daarnaar te handelen, zijn voorwaarden voor samenleven. Respect en tolerantie zijn er verschijningsvormen van.”

Bron: SLO Kerndoelenboekje.

De werkvormen van *Uniek in de klas* sluiten aan bij de volgende kerndoelen van het SLO:

Domein: ORIËNTATIE OP JEZELF EN DE WERELD

Kerndoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

Kerndoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Domein: KUNSTZINNIGE ORIËNTATIE

Kerndoel 54: De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Kerndoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

BRONNEN

Relevante literatuur

- Anton Horeweg, Gedragsproblemen in de klas in het basisonderwijs
- Ben Furman, Kids' skills
- Claire Hughes, Teaching Children with High Functioning Autism
- Colette de Bruin, Geef me de vijf
- Esther van de Ven, Autisme in het middelbaar beroepsonderwijs
- Luc Descamps, De autisme survivalgids
- James Webb, Misdiagnose van hoogbegaafden
- Kathy Hoopman, Alle katten hebben Asperger
- Schrover, Uitdagend onderwijs aan begaafde leerlingen
- SLO Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling
- Simon Baron-Cohen, Autisme en Asperger-syndroom, de stand van zaken
- Tessa Kieboom, Danielle Verheye, Luc Descamps, De hoogbegaafdheid survivalgids
- Tijn Koenderink, De 7 uitdagingen in het onderwijs aan hoogbegaafde kinderen

Websites

- www.autipassendonderwijsutrecht.nl
- www.autismewegwijzer.nl
- <http://gedragsproblemenindeklas.nl/>
- www.growthmindsets.nl
- <http://hetlampje.be/hoe-daag-ik-mijn-hoogbegaafde-leerling-met-autisme-uit>
- www.uaanzet.nl
- www.vanuitautismebekeken.nl